

Præsentation af forløb om myter, især Prometheus-myten

Emnevalg

I stort set alle antikke tekster og hos alle forfattere – måske bortset fra hos Euklid – er myterne nærværende og vigtige, ligesom de græske myters store betydning for den senere europæiske kunst og litteratur er indiskutabel.

Den faglige relevans af dette emne er derfor ikke til at komme uden om.

Mytestoffet er imidlertid meget omfattende. En afgrænsning af/vinkel på det vil derfor være nødvendig.

Jeg har derfor valgt at koncentrere mig om en myte, der omhandler kosmo- og antropogoni, nærmere betegnet – som overskriften også angiver – Prometheus.

Prometheus-myten repræsenterer både et eksempel på en skabelses- og en syndefaldsmyte, og som sådan er det oplagt at sammenligne den med Genesisfremstillingen i GT. For en grundigere behandling heraf henvises til Jens Hestbechs bidrag (i afsnit 2) ovenfor.

Begyndelsen af Johannes-evangeliet, hvor Logos-begrebet er essentielt, kan også bruges i denne sammenhæng. Også her henvises til Jens Hestbech – denne gang til afsnit 3 i hans papir.

Materiale

Basistekster:

Hesiod, Theogonien, vers 501-616

Hesiod, Værker og dage, vers 42-116

Aiskylos, Prometheus, s. 17-21, 28-32, 48-58

Platon, Protagoras, s. 35-38 (Prometheus-myten)

Lukian, Prometheus (Udvalgte Skrifter, Kbh. 1881) s. 62-74

Perspektiveringstekster:

GT, 1.Mosebog, kap. 1-3 (Genesis og syndefald)

GT, + evt. kap. 11, 1-9 (Babelstårnet)

NT, Johannes-evangeliet, 1-18

Keld Zeruneith, Træhesten, 2002, 382-386 (Aiskylos' Prometheus)*

Dante, Den guddommelige Komædie, Helvede, 26. sang, vers 54-142 (Odysseus' skæbne)

Georg Henrik von Wright, Myten om fremskridtet, 1994, s. 15-24 (behandler bl.a. Dante)*

Shelley, Den løste Prometheus, oversat af A. Hansen, Kbh. 1892, s. 1-4,18-22,42-44,64-73,80-84,101-106,112-113.

G. Thompson, Aeschylus and Athens, 1946, s. 317-346.*

Bjarne Troelsen, Den uforkammede mave, s. 1-9, EMU – klassikerforeningen.

Jean Pierre Vernant, Myte og religion i det antikke Grækenland, s. 62-67

Humanistisk Religionsforskning, s. 76-79: Her præsenterer Podemann Sørensen Vernants Prometheus-analyse.

Derudover har *Encyclopædien* flere vigtige artikler om theogoni m.v.

Baggrundsstof:

Hjortsø, Græske guder og helte

Tortzen, Antikkens mytologi (Heri bl.a. Apollodors Biblioteker)

Burchert, Greek Religion*

Nils Schou, Græsk religion i oldtiden

De med *mærkede titler er nok mest henvendt til læreren.

Organisering af undervisning og eksamen

Som det kan ses af ovenstående møder vi Prometheus-skikkelsen mange steder i både den antikke og senere litteratur. Neden for følger nogle faglig/didaktiske overvejelser over anvendelsen af en del af de i litteraturlisten nævnte titler i en undervisningssituation.

Der er altså tale om et forslag til et forløb i en litterær søjle.

Der vil også undervejs blive peget på, hvilke faglige samarbejdspartnere man kunne forestille sig, men de mest oplagte er nok religion, dansk, billedkunst og måske engelsk og tysk.

En egentlig timeplan har jeg ikke opstillet, men det vil man let herefter kunne gøre, fx ved at bruge 2-3 timer på Hesiod, 2 timer på Aiskylos, 1 time på Platon, 1 på Lukian og ca. 4 timer på det perspektiverende stof.

Jeg peger også undervejs på forskellige muligheder til eksamen. Dette kunne dog godt have været udbygget noget mere, indrømmer jeg.

Til sidst: Hvor blev old af ? Ja, det er der vist ikke nogen tvivl om i dette tilfælde.

Første gang, vi møder Prometheus-myten, er hos *Hesiod*, nemlig i hans didaktiske læredigte *Theogonien* og *Værker og Dage*. Her indgår den i hans skildring af, hvordan verden, guderne og menneskene blev til og skal vise Zeus' almagt. Den rummer imidlertid også en offerindstiftelsesmyte, begge dele relevant for et samarbejde med religion. Hos Hesiod er der ikke nogen distance til myten, ingen ironi eller undren. Hans Prometheus-skildring indgår naturligt i en længere fremstilling af hele gudeverdenen og dermed af verdens nuværende tilstand.

Sådan er det bare.

Hesiods fremstilling er fra begyndelsen af det 7. århundrede, men bygger sandsynligvis på endnu ældre orientalske successionsmyter, hvad Jens Hestbech også er inde på i hans sammenligning af Hesiod og GTs Genesis-fremstilling.

Aiskylos har i en storslået trilogi brugt det samme mytestof. Desværre er kun den ene af de tre tragedier i denne trilogi bevaret, nemlig den der normalt benævnes *Den bundne Prometheus*. Her møder vi titanen Prometheus, der har sat sig op mod den olympiske Zeus og bliver straffet ved at blive lænket til en klippe i Kaukasus ved verdens ende, samtidig med at en ørn dagligt slider i hans lever. Da han imidlertid som guddommeligt væsen er udødelig, vokser den ud igen, kun smerten og lidelsen forbliver.

Et grundtræk hos *Aiskylos* er jo, at vi lærer gennem lidelse ('*mathein pathein*'), hvilket altså også er fremstillet her.

Prometheus havde jo ellers stået sammen med Zeus i den såkaldte titanomachi, hvor det tidligere gudedynti af titaner var blevet nedkæmpet. Senere vendte Prometheus sig mod Zeus' verdensherredømme, som efter hans mening havde udviklet sig til at blive fuldstændig diktatorisk. Han

narrede med en list Zeus og de andre guder til at vælge de dårligste dele på offerdyret, nemlig knoglerne og fedtet, da man skulle dele mellem guder og menneskene ved ofringerne, som nu var det eneste tidspunkt, hvor guder og mennesker kom i forbindelse med hinanden. Menneskene blev straffet ved at Zeus fratog dem ilden, så de fremover kun kunne indtage offerkødet rå. Prometheus stjal imidlertid ild fra Hefaistos' arne i en udhulet narthex-stængel og bragte den tilbage til menneskene. Det er for alt dette, at Prometheus straffes i denne tragedie, som jo ender med at han til sidst styrtes ned i Hades. I de to andre tragedier i trilogien må Zeus' fortsatte overherredømme have stået uantastet, men ikke desto mindre kendte Prometheus rækkevidden af Zeus' magt. Han havde en hemmelig viden, som Zeus behøvede for at opretholde sit herredømme: Zeus ville ifølge dette med Thetis få en søn, der ville tage magten fra ham. Det gjorde ham sårbar på dette ene punkt. Zeus måtte indgå et kompromis med Prometheus for at lokke dette ud af ham. Det må trilogiens andre to dramaer have handlet om. Vi ved nemlig, at han slap for sine plager.

Trilogien viser altså, at Zeus er verdensherskeren og hans stilling er urokkelig, men at den i hvert fald er begrænset af en magt over ham, nemlig skæbnen. Prometheus havde turdet udfordre den og havde også til en vis grad haft held til at hjælpe menneskene, og som sådan repræsenterer Aiskylos' stykke en helt anden forståelse af mytestoffet. Gudernes magt lader sig faktisk udfordre.

Platon lader i dialogen '*Protagoras*' sofisten af samme navn diskutere med Sokrates om, hvad 'arete' er, og om det kan læres. Et tema der jo også tages op i mange andre af Platons skrifter. Her forfægter Protagoras i begyndelsen det synspunkt, at 'arete' kan læres, og det sætter han sig for at overbevise de andre og Sokrates om. Det sker ved, at han i begyndelsen spørger tilhørerne, om han skal forklare det i mytens form eller han skal fremstille sagen systematisk. Han får lov til selv at vælge og fortæller så myten om Prometheus. Beviset på, at 'arete' kan læres, er så, at menneskene på et tidspunkt i sin udvikling af Hermes har fået tildelt 'blu' og 'retfærd', altså moral, derfor er de i stand til lære 'arete', fordi *alle* har forudsætningerne derfor. Hele denne civilisationsmyte, som til lejligheden er blevet udvidet yderligere af Platon, bruger Protagoras altså til at bevise sit synspunkt. Væk er på dette tidspunkt, dvs. begyndelsen af 300-tallet, den gamle respekt for de gamle fortællinger. Man kan fortælle en myte eller 'fremstille sagen systematisk'. Med andre ord: de gamle myter bruges nærmest kun til at illustrere et synspunkt, som en slags allegori på det, man mener. Det er lige før, at Platon lader Protagoras bruge myten ironisk.

Leksikografen *Apollodor* fra Athen, som sandsynligvis levede i midten af det 2. århundrede f.Kr., men hvis værk, '*Biblioteke*', som vi har det, har været udsat for forskellige mere eller mindre vellykkede tilskrivninger og rettelser helt frem til romersk kejsertid, behandler også Prometheus, men det sker yderst kortfattet, nøgternt og tørt. Han skærer ind til benet. Værket tilhører den gruppe, man har kaldt systematisk-antikvarisk mytografi.

Det er, hvad de gamle græske myter nu, dvs. i det 1. eller 2. århundrede e. Kr., er blevet til, *mytologi*.

Lukian født i Samosata i Syrien i det 2. århundrede e.Kr. har i flere af sine skrifter behandlet de græske myter. Et af hans kendteste værker er *Gudesamtaler*, hvor også Prometheus optræder i samtale med Zeus. I et andet skrift, dialogen *Prometheus*, er Prometheus selv hovedpersonen. Her forsøger han over for Hermes og Hefaistos at argumentere imod den hårde straf, han er blevet pålagt. Det udvikler sig nærmest til en hel forsvarstale som i en retssag. Det hele er dybt ironisk ligesom i *Gudesamtalerne*. Lukians skrifter er eksempel på den radikale religionskritiske holdning, hvor ikke blot myten, men også dens religiøse forudsætning bliver problematiseret eller direkte forkastet. Baggrunden for dette er de forsøg, der var i samtiden på at genindføre den gamle græske

gudetro og dennes myter. Lukian benytter altså ironien og satiren til at sige, at sådanne guder og fortællinger kan man da ikke tro på, hvis man bare har sin sunde fornuft lidt i behold.

Jeg forlader nu behandlingen af basisteksterne og går over til kort at omtale de *perspektiverende tekster*.

Det vil ikke være muligt at inddrage alle de nævnte tekster i undervisningen, men de kan så tjene til *baggrundslæsning* for læreren i nye områder, som det jo bliver nødvendigt at sætte sig ind i i det reformerte gymnasium. Denne viden kan så evt. på forskellig vis formidles til eleverne.

Ud over *de bibelske tekster* fra GT og NT, nævnt ovenfor i litteraturlisten, som absolut må inddrages, hvis man skal samarbejde med religion, og som Jens Hestbech som tidligere nævnt behandler i sit bidrag, kan jeg heller ikke lade være med at nævne muligheden for at bruge *Ovids Metamorfoser*, især skildringen af *Verdens skabelse* i begyndelsen af 1.sang, hvor Prometheus i øvrigt også (v.82) kort optræder. Inddragelsen af dette pragtfulde værk kan her anvendes til sammenligning med Genesis i GT og/eller Johannesevangeliet i NT. Ovids værk er jo skrevet i begyndelsen af vores tidsregning under kejser Augustus og rummer en guldgrube af mytologisk stof.

Holdningen til myterne er også her køligt og ironisk distanceret.

Dante nævner i sin *Guddommelige Komædie* godt nok ikke Prometheus direkte, men behandler derimod *Odysseus-skikkelsen*, som eleverne vil være fortrolig med i forvejen. I *Helvede 26. sang* møder vi Odysseus og får historien om hans endeligt og forklaringen på hans straf: Han udfordrede og overskred, ligesom Prometheus, grænserne for den menneskelige aktionsradius, og derfor skal han straffes i Helvede. Dette har den finske filosof *Georg Henrik von Wright* behandlet meget spændende i begyndelsen af sin bog *'Myten om fremskridtet'*, Hvor han ud over at se det i en kulturhistorisk sammenhæng også fører det op til nutiden.

Det sidste jeg vil pege på som perspektiveringsmulighed er *tekster fra 'Sturm und Drang'-perioden*, dvs. slutningen af 17- og begyndelsen af 18-tallet. Her dukker Prometheus op igen for fuld udblæsning med sit titaniske, oprørske væsen ja nærmest revolutionære væsen. Som eneren, der sætter sig op mod overmagten tiltaler han i høj grad tidens unge digtere, som fx *Goethe*, *Schlegel*, *Byron*, men også vores egen *Staffeldt*. Som det kan ses, er det *Aiskylos' opfattelse* af Prometheus, som man inspireres af.

Selv Mary Shelleys *Frankenstein* fra 1818 har som undertitel *'The Modern Prometheus'*.

Hendes mand, *Percy Bysshe Shelley*, skildrer i et meget lyrisk drama, *Den løste Prometheus*, ham som ikke blot den stolte oprører, men også den endelige sejrherre, der bringer menneskene en ny, lykkelig tidsalder. Jeg har foreslået et ret langt uddrag af dramaet oven for. Det kan naturligvis afkortes, og resten evt. bruges til eksamen

Nærmere vores egen tid har Prometheus appelleret mere bredt filosofisk, religiøst, kulturhistorisk. Man har set ham snart som en *Adam*, snart en *Lucifer*, en *Faust*, men også som en *Kristus*, altså som en oprører, frelser og kulturskaber. *George Thompson* har fx i sit marxistisk inspirerede værk, *Aeschylus and Athens* fra 1946, et helt afsnit om Prometheus og Prometheia. Prometheia var en fest, hvor håndværkere en gang årligt fejrede Prometheus bl.a. med fakkelløb fra Akademiet til Dipylonporten gennem håndværkerkvarteret dér forbi Hefaïstostemplet og videre over Agora op til Akropolis. Han ser selvfølgelig Prometheus som den revolutionære helt, den undertrykte forbillede og hjælper.

Ser vi på *billedmaterialet* med hensyn til Prometheus, er der først og fremmest de kendte fremstillinger af ham på *to græske vaser*, som er kopieret i dette skrift:

- En *sortfiguret lakonisk kylix* fra ca 550 f.Kr. tilskrevet Arkesilas maleren, Museo Gregoriano Etrusco I, i Vatikanet. Den viser en ørn, der hakker i den lænkede Prometheus. Broderen Atlas bærer til venstre en stor sten = himmelhvælvet.

- En *rødfiguret apulisk krater* fra ca. 350 f.K. tilskrevet Suessula maleren, Staatliche Museen i Berlin, Kat. Nr. 1969.9. Her befrier Herakles titanen Prometheus af sine lænker. Ørnen, som har pint ham, skydes ned af helten med en pil.

Disse vaser er oplagte at inddrage, fordi de begge er meget narrative i deres fremstilling. Rent kunstnerisk er den første langt at foretrække.

Men udover disse to fremstillinger af Prometheus foreligger der *et utroligt stort billedmateriale* fra 1600-tallet og frem til denne figur. En *Google-søgning* på billeder af ham giver et godt indtryk af mulighederne. Et *samarbejde med Billedkunst* er oplagt, men billederne vil også kunne finde anvendelse som perspektivbilleder til eksamen i oldtidskundskab

Den allersidste mulighed, jeg vil nævne, er at tage udgangspunkt i en *nutidig anvendelse* af ordet 'myte', hvad Jens Hestbech også er inde på i 1. afsnit af tidligere nævnte papir.

Fx kan man se på myter inden for *sportsverdenen*. Her kan man som eksempel læse artikler om håndboldherrerens triumf ved VM for nylig, koncentrere læsningen om en eller to enkeltpersoner, Kasper Hvidt eller Joakim Boldsen, finde ud af, hvilke egenskaber der fremhæves ved dem i disse artikler, og bruge dette som springbræt til en mere generel diskussion af mytebegrebet og dets funktion i den moderne verden. Den franske filosof, Roland Barthes, beskæftigede sig i 1960'erne og 1970'erne netop med denne vinkel på mytebegrebet, og Jens Walter og Henrik Jul Hansen udgav i 1975 på Dansk lærerforeningens Forlag et hæfte, der hed Sport og Myter. Det byggede i høj grad på Barthes' tanker. Hæftet er efter min mening stadig brugbart, selv om dets eksempelmateriale trænger til en opdatering. Derefter er så åbnet for at kigge tilbage på de gamle grækere. En af søjlerne i det nye oldtidskundskab skal jo netop tage *udgangspunkt i en moderne problemstilling*.

Hvis der er tale om at planlægge et *AT-forløb*, hvor oldtidskundskab sammen med religion, dansk og historie skal lave et myteforløb, kunne man satse på at have læst basisteksterne plus en del af de andre tekster hurtigt igennem inden den uge, hvor AT skal foregå.

Ugen kunne indledes med læsning af nogle *tekster om forskellige mytefortolkninger/opfattelser*, dette kunne så følges op af en forelæsning om mytebegrebet, evt. suppleret med et handout - for også at inddrage denne undervisningsform. Eleverne skal derefter selv i gang med fx at træne udarbejdelsen af en skriftlig *synopsis* i grupper. Materialet hertil kunne være basisteksterne ovenfor, samt nogle af perspektiv-teksterne, bl.a. de bibelske, Ovids Metamorfoser, Dantes Den guddommelige Komædie, Shelleys Prometheus m.v.

Tekster skal behandles ud fra forskellige videnskabsteoretiske/myteteoretiske indfaldsvinkler.

Denne synopsis skal foruden at afleveres skriftligt også *præsenteres mundtligt* ved en konference i slutningen af ugen, hvor hver enkelt gruppemedlem forpligtes til at fremlægge noget, og hvor der bliver givet en bedømmelse dels af det skriftlige produkt, dels af hver enkelt elevs præstation ved konferencen.

Inddragelse af IT er obligatorisk i hvert fald til billedmateriale som element i den skriftlige synopsis.

Poul-Erik Kluge